

Marash Hajati

BIJTË
E TOKËS
SIME...

85H-91

H 19

MARASH HAJATI

BIJTË
E TOKËS
SIME...

(Shënime publicistike)

ASIA

SHTËPIA BOTUESE «8 NËNTORI»

314-97
H 19

MARASH HALATI

BİLTË
E TOKËS
SIME...

(Shënime publicistike)

Redaktor *Petrit Ymeri*
Recenzentë *Hamit Boriçi*
Namik Dokle
Kopertina *Françesk Ziri*

SHËRPIA BOTUESE "MINTORI"

Bijtë e tokës sime. . .

Duart i zgjati me ngadalë nga oxhaku i skallitur në gurë, dhe, ashtu siç heq nëna me kujdes fëmijën e vogël nga djepi, hoqi nga kërraba lahutën legjendare trashëguar nga baba i vet. Ky është gjyshi ynë, gjyshi i tërë shtëpisë. Kishte tri mote mbi njëqind vjetët, e kishte tre vjet që jetonte i verbër. Nuk shihte më as lahutën, as njerëzit, as fytyrën time që më kishte aq mall. Ai nuk shihte dritën. . . Por e ndiente gëzimin, e shihte Shqipërinë e lirë. Ishin vitet e para të dala nga luftërat e betejat.

— Boll besa më kanë thanë e fort kam dëgjue se asht ba e madhe lufta partizane. E besa, kur populli nis e fiton beteja të mëdha për liri, rritet si dragoi! Unë pata krahë. Në luftë me turkun pata krahë e me sërbin, e me austro-hungarin. . . Tash edhe pse 100 vjeç, kam lahutën. . .

Ndenjur pranë vatrës, çfarë nuk sillte ajo lahutë, me tingujt e saj të veçantë që dukej se

merrnin burim nga thellësitë e shekujve. Darrave dilnim me gjyshin në prag të derës të guri i gdhendur e nisnim e këndonim. Jo, unë më tepër dëgjoja ato këngë fisnike e trime, plot krenari e dhimbje që nga Gjeto Basha, Muja e Halili e deri te historitë e jetës së kaçakëve kundër Zogut.

— Eh, more gjysh, — thoshja me vete, — sa herë do ta kishe ndërprerë ti këngën tënde të përmallshme sikur ta dije se unë mbytesha në vaj nga ato fjalë prekëse. Por ai ishte i verbër e lotët e mi s'i shihte. Ndërsa unë qaja pa zë, ashtu në vetvete, që ai të mos më dëgjonte.

Mbi 100 vjet jetoi gjyshi im. Deri sa e lanë sytë, gjithnjë qëndroi me armë në krah. Kur vdiq, me armët e djalërisë e varrosën.

Shumë vite kanë kaluar, shumë të tjerë do të kalojnë, por nga mendja nuk do të më hiqen këngët e gjyshit tim, këngët për bijtë e kësaj toke, që siç thoshte ai, me luftërat, e me dashurinë e shenjtë për tokën e Atdheun, ia zbardhën faqen Shqipërisë.

Kam dashur e jam përpjekur tërë jetën t'u këndoj me penën time, bijve të tokës sime, që në vite e në shekuj bënë luftën për liri e pavarësi, për kulturë e gjuhë. T'u këndoj betejave legjendare të partizanëve trima që me Partinë në krye e Enver Hoxhën komandant, realizuan ëndrrën shekullore të të gjithë gjyshërve tanë flokëthinjur, për ta parë Mëmëdheun «Zonjë», siç thoshin vëllezërit e paharruar Frashëri. U kam kënduar ndryshimeve të mëdha të Atdheut në vitet e ndërtimit socialist të vendit, bijve të tokës sime, njerëzve të punës e të luftës, që kanë bërë e bëjnë historinë.

Në vitet e largëta e të afërta të shkollës pedagogjike

Kujtimet si libra të pashkruar, nuk i ndahen njeriut asnjëherë. Ato e ndjekin pas kudo; në biseda, pranë vatrës në biblioteka.

Jemi me një grup shokësh. Vite më parë kemi mbaruar së bashku shkollën pedagogjike në Shkodër e, jeta na ka çuar në punë e detyra të ndryshme. Pjesa më e madhe kanë vazhduar profesionin e arsimtarit, në fshatra e në qytete, por ato vite të shkollës pedagogjike kanë mbetur aq të dashura e aq të paharruara për ne, sa kudo e kurdoherë na sjellin gëzime e meditime.

Në sallën e muzeut të Shkodrës. Si xhevahire të çmueshme kemi grumbulluar një turër fotografish. Ato përbëjnë e përmbajnë grimca historike nga qyteti ynë i lashtë, nga shkolla jonë e dashur.

Ndalemi në këto fotografi. Ja muret e gurtat e të zymta që ngjiteshin lart duke fshehur

edhe shtëpitë, e, të dukej sikur donin të ndanin edhe qiellin. Këto mure ishin ndërtuar gjatë shekujsh në Shkodër si për të ruajtur prapambetjen, errësirën, feudalizmin. Ato donin të ndanin dikur, në këtë qytet historik: njerëzit, familjet, lagjet e besimet.

Këtë pejsazh blasfemon Mijgeni në vargjet e njohura:

*«Xhamijat dhe kishat madhështore ndër
vënde tona të mjerueme...
Kumbanoret dhe minaret e nalta mbi
shtëpijat tona përdhecke...
O pikturë, ideale, e vjetër njëmijë vjeçe!»*

Kjo ishte Shkodra e vitit 1918. Tymrat e Luftës së Parë Botërore me pasojat e tyre rrënuese endeshin mbi këtë qytet e mbi të gjithë Shqipërinë e shtypur e të robëruar. Pjesa qendrore e veriore e vendit gjendej nën pushtimin austrohungarez, i cili ngjalli pakënaqësi të reja në masat e popullit.

Populli ynë, që nuk u gjunjëzua kurrë, edhe pse në kushte të vështira të shtypjes e të prapambetjes, luftoi me armë në dorë, me krenari e optimizëm se një ditë do të fitonte të drejtat e tij kombëtare. Këtë luftë të madhe për liri e pavarësi populli i Shkodrës, ashtu si kudo në Shqipëri, nuk e ndau kurrë nga lufta për shkollën, për dijen dhe për kulturën.

Lufta për gjuhën e për kombin, për arsimin në gjuhë amtare, për arsimin laik dhe kombëtar, ishte një luftë politike për zgjerimin, bashkimin dhe çlirimin kombëtar e shoqëror. Prandaj forcat shoqërore përparimtare, të mbështetura nga masat e popullit të etura për arsim,

kulturë e dituri, zhvilluan veprimtari të dendur, shpesh me shumë rrezeqe për të themeluar shkollën laike kombëtare popullore. Në të vërtetë kjo ishte një formë e kundërtisë klasore midis forcave shoqërore përparimtare, kryesisht nga gjiri i popullit dhe forcave reaksionare, kryesisht nga gjiri i feudalizmit e i borgjezisë konservatore.

Lufta për pavarësi e kulturë kombëtare hyri, kështu në një fazë të re. Atdhetarët e shquar të lëvizjes kombëtare në Shkodër, me Luigj Gurakuqin në ballë, duke shfrytëzuar edhe disa kontradikta konjunkturale në mes të imperialistëve italianë e austrohungarezë, këmbëngulën për hapjen e shkollave në gjuhën shqipe e përgatitjen e mësuesve.

Pikërisht në këtë kohë në Shkodër krijohet Drejtoria e Përgjithshme e Arsimit. Si masë e parë e këtij institucioni ishte hapja në vitin shkollor 1917-1918 e shkollës së parë të mesme shqipe profesionale dhe laike në Shkodër. Kjo ishte plotësim i dëshirës dhe i kërkesës së vazhdueshme të popullit arsindashës të Shkodrës dhe i përpjekjeve të mëdha të atdhetarëve, të luftës shumëvjeçare për gjuhën shqipe, për të drejtën e përparim shoqëror, për dituri. Ndihmë vendimtare në themelimin e shkollës dhanë Luigj Gurakuqi, Sali Nivica, Gaspër Beltoja etj., etj.

Në shtypin e asaj kohë dhe në afishimet e ndryshme njoftohej se: Mbas para-vumës së Drejtorisë së Përgjithshme të Arsimit do të çelën për së shpejti rëndet e para të shkollës Normale në Shkodër e Elbasan... Nga një fletore tjetër e asaj kohe, që botohej në Shkodër, njoftoheshin lexuesit dhe të interesuarit se: shkolla e re do të hapëj aty ku ishte shkolla popullore e Rusit.

Qëllimi i kësaj shkolle ishte përgatitja e arsimtarëve, e atyre njerëzve që me penë e dije do të rrënjosnin të populli dashurinë për atdheun e do të rrisnin ndërgjegjen kombëtare. Shkolla, libri, shkrimi në gjuhën amtare përbënin në atë kohë një front të madh pune, e lufte, që i kundërvihet prapambetjes së madhe të vendit tonë, obskurantizmit e dasive fetare, synimeve imperialiste e shoviniste të shteteve fqinje etj.

Në këto kushte, çelja e kësaj shkolle normale laike për përgatitjen e mësuesve mori rëndësi të veçantë. Dita e hapjes së shkollës u kthye në festë të bukur. Në një fotografi shikojmë mësues e nxënës me qylafët karakteristikë të Shkodrës së dikurshme. Në fillim shkolla nisi punën me një klasë gatimore me 26 nxënës. Në planin mësimor kishte 29 orë mësim në javë. Vendi kryesor e zinte gjuha shqipe, pastaj vini në lëndët e tjera si aritmetika, historia, gjeografia, gjuha e huaj, gjimnastika, vizatimi etj.

Drejtori i kësaj shkolle ka qënë mësuesi atdhetar Gaspër Beltoja, personeli arsimor përbëhej edhe nga tre arsimtarë të tjerë.

Deri vonë kanë jetuar mes nesh shumë nga nxënësit e kësaj shkolle, dëshimtarët e gjallë e pionierët e palodhur të gjuhës e dijes. Koha ata i ka çuar nga një skaj te skaji tjetër i Atdheut, por kurrë s'i ka ndarë nga kujtimet, gëzimet, nga lufta e puna që kanë bërë edhe këtu në qytetin e lindjes pranë shkollës normale (pedagogjike).

Neve na ka rastisur shpesh të takohemi me këta veteranë të përhapjes së arsimit e të kulturës në popull e gjithnjë diçka të re e të bukur kemi mësuar prej tyre. E tek bisedojmë e të kujtojmë me shokët episodet e ngjarjet e viteve të shkollës, na vijnë ndër mend e ndër biseda edhe kujtimet e brezit të parë të nxënësve të shkollës sonë.

205

Nga ajo klasë e parë e asaj shkolle ka dalë edhe mësuesi i palodhur Rakip Gjylbegu. Ja si e kujton ai ditën e parë: «U grumbulluam në oborrin e shkollës e mandej, u bamë për dy e u ngjitëm lart në klasë. Numri i nxanësve ishte nga 26-27 veta. Mbas hymë të gjithë, atëherë erdhi në klasë drejtori i përgjithshëm, i arsimit, në atë kohë Luigj Gurakuqi, bashkë me drejtorin e shkollës e me dy-tre mësues të tjerë. Luigj Gurakuqi na foli disa fjalë, na tha se ju do të hapeni në të gjitha anët e Shqipnisë e do të çoni fjalën e gjuhës shqipe që deri atëherë nuk ishte përhapur dhe e mësue. Nxanësit që ishin mbledh aty, ishin me besime të ndryshme, myslimanë, katolikë dhe ortodoksë. Na ishim të entuziazmum shumë që po na bjen rasti me u mbledhë në shkollë e me punë bashkërisht. Asht e para herë që mbledhim nxanës me besime të ndryshme. Po shkonte në vend fjala e poetit dhe e shkrimtarit të madh Vaso Pash Shkodrani që ka thanë se s'na ndanë as kisha, as xhamija, feja e shqiptarit asht shqiptaria».

Me gjithë kushtet e vështira, dëshira e po-pullit të thjeshtë për arsim erdhi duke u rritur. Shkolla u dha frymëzim të mëtejshëm ndjenja-ve atdhetare. Kështu, me iniciativën e mësuesve dhe të njerëzve të tjerë përparimtarë që kishin njëfarë kulturë, në mjaft lagje të Shkodrës u hapën kurse kundër analfabetizmit. Në Parrucë, një nga lagjet më të populluara të qytetit, ku ishin grumbulluar zejtarët e qendrat e ndryshme tregtare, netëve, mbas punës së gjatë e të lodhshme, nën dritën e kandilit «mësuesit» u mësuan çirakëve shkrim e këndim. Në Ajasëm hapet një shkollë në formë kursi për të zhdukur analfabetizmin. Edhe në mjaft fshatra si në Zogaj, në Grizhë etj., bëhen përpjekje për siguri-min e arsimtarëve.